

Ks. Jan Dyduch

Ewangelizacja przez głoszenie praw ludzkich w ujęciu Kardynała Karola Wojtyły

Wstęp

Dnia 31 maja 1997 r. Jan Paweł II stanął po raz kolejny na ojczyściej ziemi, aby głosić nową ewangelizację. Wygłaszając przemówienie powitalne, powiedział między innymi: „Kościół zapatrzony we wzór swego Mistrza nie pragnie niczego innego, jak tylko móc służyć człowiekowi, głosząc Ewangelię”¹ Te słowa są echem innych słów Ojca Świętego napisanych w jego pierwszej programowej encyklice: „ten człowiek jest pierwszą drogą, po której winien kroczyć Kościół w wypełnianiu swojego posłannictwa, jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła, drogą wyznaczoną przez Chrystusa, drogą, która nieodmiennie prowadzi przez Tajemnicę Wcielenia i Odkupienia”²

Tak więc Jan Paweł II, podejmując Urząd Biskupa Rzymu, uznał, że ewangelizację należy oprzeć na głoszeniu godności człowieka, gdyż tak czynił Chrystus i taką drogę wytyczył swojemu Kościołowi.

Tę metodę ewangelizacyjną stosował już Karol Wojtyła w swojej posłudze biskupiej, spełniając Urząd Arcybiskupa Krakowskiego. Metoda ta szczególnie ujawniła się i zajaśniała podczas Synodu Biskupów w 1974 r. Warto zatem przywołać tamto wydarzenie i rozważyć jak wówczas Kardynał Karol Wojtyła pojmował ewangelizację przez głoszenie i obronę godności człowieka i jego praw.

¹ V Pielgrzymka do Ojczyzny, Kraków 1997, s. 9.

² Encyklika „Redemptor hominis”, 4 III 1979, n. 14.

1. Obrońca godności osoby ludzkiej podczas Synodu Biskupów w 1974.

Synod Biskupów, nowa posoborowa instytucja w Kościele, jest przejawem i wyrazem jego kolegialności³ Kodeks Prawa Kanonicznego określa go w sposób następujący: „Synod Biskupów jest zebraniem biskupów wybranych z różnych regionów świata, którzy zbierają się w określonych terminach, ażeby pielęgnować ścisłą łączność między Biskupem Rzymu i Biskupami i temuż Biskupowi Rzymskiemu świadczyć pomoc swoją radą w celu zachowania i wzrostu wiary oraz obyczajów, a także w celu zachowania i umocnienia dyscypliny kościelnej i rozważenia problemów związanych z działalnością Kościoła w świecie” (kan 342).

III Synod Biskupów 1974 poświęcony był ewangelizacji współczesnego świata. Aktywnie w jego przygotowaniu uczestniczył Arcybiskup Krakowski Karol Wojtyła, powołany przez Konferencję Episkopatu Polski na przewodniczącego Komisji opracowującej materiały dla Synodu Biskupów. Pod jego kierunkiem przygotowano „Votum” Episkopatu Polski na Synod 1974. Już w nim podkreślono prawo do wolności religijnej, które w wielu krajach jest ograniczane albo wręcz unicestwiane⁴ Na sprawę wolności religijnej Kardynał Karol Wojtyła był uwrażliwiony w sposób szczególny. Podczas Soboru Watykańskiego II brał udział w przygotowaniu deklaracji soborowej o wolności religijnej: „*Dignitatis humanae*” Proklamuje ona godność człowieka i prawo do wolności: „W naszej epoce ludzie coraz więcej uświadamiają sobie godność osoby ludzkiej i coraz bardziej rośnie liczba tych, którzy się domagają, aby w działaniu ludzie cieszyli się i kierowali własną rozważą oraz odpowiedzialną wolnością...”⁵ Głosi więc Sobór potrzebę ukazywania i przypominania całej prawdy o człowieku, o jego godności, o jego powołaniu i jego prawach. Zadanie to ustawicznie podejmuje

³ Por. E. SZTAFROWSKI, *Synod Biskupów nowym organem kolegialnym*, Prawo Kanoniczne, 16(1973) nr 3–4, s. 111–121.

⁴ Votum Episkopatu Polski na Synod Biskupów 1974 w Rzymie w sprawie ewangelizacji współczesnego świata, Akta Kardynała Karola Wojtyły przechowywane w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (= AKKW), GII–6/99.

⁵ Deklaracja soborowa „*Dignitatis humanae*”, n. 1.

nauczanie Kościoła, traktując je jako spełnianie misji ewangelizacyjnej wobec świata. Sprawa ta jawi się w nauczaniu Kościoła jako obowiązek i prawo⁶ Uzasadnia to Kodeks Prawa Kanonicznego w sposób następujący: „Kościołowi przysługuje prawo głoszenia zawsze i wszędzie zasad moralnych oraz wypowiedziania oceny o wszystkich sprawach ludzkich na ile wymagają tego fundamentalne prawa osoby ludzkiej i zabawienie człowieka” (kan. 747, §2).

Kardynał Karol Wojtyła postrzegał ewangelizację jako głoszenie i obronę godności człowieka i jego fundamentalnych praw, w szczególności prawa do wolności. Czynił to jako pasterz na Stolicy Św. Stanisława w Krakowie, a jeszcze w szerszym wymiarze czyni to na Stolicy Świętego Piotra w Rzymie. Kierując przygotowaniem dla Synodu Biskupów 1974 dokumentu zwanego „Panorama seu conceptus generalis vitae Ecclesiae”, dużą jego część poświęcił sprawie wolności. Pisał o wolności człowieka w wymiarze zewnętrznym i wymiarze duchowym. W jego ocenie wolność jest najważniejsza i trzeba o nią walczyć⁷ To stanowisko potwierdził jako Biskup Rzymu nauczając: „Cywilne i społeczne prawo do wolności religijnej, dotycząc najgłębszej sfery duszy, staje się niejako punktem odniesienia i probierzem innych podstawowych praw”⁸

We wspomnianej wyżej „Panoramie” problematyka osoby ludzkiej jawi się jako sprawa podstawowa i aktualna. Proponuje ona także, aby temat o godności osoby i jej prawach stał się przedmiotem obrad następnego Synodu Biskupów. To stanowisko uzasadnia następująco: „Druga wojna światowa i lata powojenne dostarczają niezliczonych dowodów tragicznego naruszania podstawowych praw i nieprzestrzeganie odpowiadających im obowiązków względem człowieka i to zarówno ze strony jednostek, jak i całych narodów i państw. Istnieje wiele krajów na świecie, w których ustroje i rządy nadal nie liczą się z prawami osoby ludzkiej, ograniczając

⁶ Por. J. DYDUCH, *Promocja praw człowieka w encyklice „Evangelium vitae”*, w: *Evangelium vitae dobra nowina o życiu ludzkim*, (pod. red. J. Brusilo), Kraków 1995, s. 56.

⁷ Kard. K. WOJTYŁA, *Odpowiedź do „Panoramy”*, 26 II 1974, AKKW, G II-6/82.

⁸ Adhortacja „Christifideles laici”, 30 XII 1988, n. 39.

swobody obywatelskie, w tym także wolność religijną i dyskryminują obywateli w różny sposób”⁹

Niewątpliwie poniewieranie godnością osoby i gwałcenie jej praw jest powodem do zintensyfikowania obrony człowieka. Wydaje się jednak, że obowiązek głoszenia praw ludzkich i obrona godności człowieka jest zakorzeniona w samej ewangelizacji. Mówiąc inaczej, ewangelizując należy głosić godność człowieka, nawet wówczas, gdy nie jest ona zagrożona. Tak postrzega tę sprawę Kardynał Karol Wojtyła w „Relacji” przygotowanej i zaprezentowanej na Synodzie Biskupów¹⁰ Trzeba wyjaśnić, że Papież Paweł VI powołał go na Relatora części doktrynalnej schematu: „O ewangelizacji współczesnego świata”¹¹

W „Relacji” stawia tezę, że ewangelizacja łączy się z godnością osoby ludzkiej. Tezę tę udowadnia przez odwołanie się do nauczania Soboru Watykańskiego II zawartego w deklaracji „Dignitatis humanae” Ze względu na godność osoby żadna władza nie może narzucić ani zabronić człowiekowi spełniania aktów religijnych¹² Ewangelizacja prowadzi człowieka do nawrócenia i wyzwolenia z grzechu. Dzięki łasce Bożej człowiek wyzwala się od zła i uzyskuje prawdziwą wolność. Wyzwolenie, którego dokonuje Chrystus, należy w sposób istotny do ewangelizacji. Wyzwolenie, które przynosi Chrystus to przede wszystkim wyzwolenie duchowe, wyzwolenie od grzechu, sprawiające i pomnażające życie Boże w człowieku. To zaś z kolei niepomniernie podnosi godność człowieka¹³

W poprawnej antropologii, doceniającej godność człowieka, jawi się on jako istota przeznaczona do szczęścia wiecznego, do wiecznego zbawienia. Kościół pielgrzymujący we współczesnym świecie prowadzi dzieło ewangelizacji świadom jedności z Kościołem niebiańskim. Treścią Ewangelii a zarazem istotnym elementem ewangelizacji jest głoszenie życia Bożego, do którego Bóg powołał człowieka żyjącego na ziemi. Prowadzenie człowieka ku życiu wiecznemu jest równocześnie wyrazem troski o jego integralny rozwój.

⁹ Uwagi do „Panoramy” na Synod Biskupów w Rzymie 1974, AKKW, GII-6/91.

¹⁰ Relatio, AKKW, GII-6/100.

¹¹ Pismo biskupa Wł. Rubina z 14 VI 1974, AKKW, GII-6/15.

¹² Relatio, AKKW, GII-6/100.

¹³ Tamże.

W ewangelizacyjnej działalności Kościoła sprawa zbawienia wiecznego i pełnego rozwoju człowieka musi być ujmowana łącznie. Z woli Bożej wyrażonej w dziele stworzenia i Odkupienia, zbawienie i pełny rozwój człowieka są nierozdzielne: „... dlatego sprawy wiecznego zbawienia i rozwoju człowieka nie można od siebie oddzielić ani w działalności całego Kościoła, ani w życiu poszczególnych chrześcijan”¹⁴

Podczas prac synodalnych zajęto się zagadnieniem „Kobieta w społeczeństwie i Kościele” Zabierając na ten temat głos, Kardynał Karol Wojtyła powiedział, że punktem wyjścia w studiach dotyczących kobiety jest traktowanie jej jako osoby ludzkiej, posiadającej godność człowieka¹⁵

Ważnym dokumentem ogłoszonym na zakończenie Synodu Biskupów 1974, w którego przygotowaniu brał udział Karol Wojtyła, jest „Orędzie Papieża i Synodu Biskupów o prawach człowieka i pojednaniu”¹⁶ Orędzie podkreśla, iż głoszenie i poszanowanie praw człowieka jest postulatem Ewangelii: „Zgromadziliśmy się tutaj, na nowym Synodzie, którego tematem jest ewangelizacja, tj. głoszenie Dobrej Nowiny Jezusa Chrystusa. Skoro prawdy dotyczące godności człowieka i jego praw stanowią wspólne dobro wszystkich ludzi, to należy stwierdzić, że najdoskonalszy wyraz daje temu Ewangelia. My chrześcijanie czerpiemy z Ewangelii najbardziej nagłą motywację do angażowania się w obronę i popieranie praw człowieka”¹⁷

„Orędzie” dostrzega podstawę godności osoby ludzkiej w tym, że każdy człowiek stanowi obraz i odbłask Boga¹⁸ Godność człowieka wynika z jego pochodzenia i przeznaczenia. Jest ona darem Stwórcy, gdyż z jego woli człowiek nosi w sobie obraz i podobieństwo Boże¹⁹

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Por. A. BONIECKI, *Kalendarium życia Karol Wojtyły*, Kraków 1983, s. 605.

¹⁶ *Notificationes* 1974, s. 220–223.

¹⁷ Tamże, s. 221.

¹⁸ Tamże, s. 221.

¹⁹ Por. J. DYDUCH, *Relacje Kościół-Państwo w nauczaniu Vaticanum II i ich recepcja w Konkordacie z 1993 roku*, w: *Rola i znaczenie Konkordatu 1993* (pod red. J. Dyduch), Kraków 1994, s. 16–17

Synod Biskupów 1974 zarówno w swojej fazie przygotowawczej, jak i podczas obrad zajął się sprawą godności osoby i jej praw. Wydatnie uczestniczył w tym Arcybiskup Krakowski Karol Wojtyła, spełniając podczas obrad synodalnych kluczową funkcję – Relatora Synodu.

2. Głosiciel nauczania Synodu o prawach człowieka

Głoszenie godności osoby ludzkiej i praw człowieka, wyrażone w pracach Synodu Biskupów o ewangelizacji, a w szczególniejszy sposób w „Orędziu Papieża i Synodu Biskupów o prawach człowieka i pojednaniu” wymagało kontynuacji poprzez przekazanie jego nauczania szerokim rzeszom wiernych. Tego zadania podjął się Kardynał Karol Wojtyła. Już podczas Synodu, występując na konferencji prasowej, podkreślił, iż celem ewangelizacji jest zabezpieczenie pełnej godności osoby ludzkiej. Nie wolno jednak zatrzymać się na samym wyzwoleniu człowieka w dziedzinie społecznej, ekonomicznej czy politycznej. Ewangelizacja musi pójść dalej i głosić wyzwolenie człowieka od grzechu i prowadzić go do zbawienia. Powiedział następnie: „Jednakże ewangelizacja wskazuje ku dalszemu jeszcze celowi. Służy ona zbawieniu wiecznemu człowieka i prowadzi go do zjednoczenia z Bogiem. Droga do tego ostatecznego celu wiedzie poprzez wszystko to, co człowieka uszlachetnia w tym życiu, co składa się na prawdziwą *promotio humana*”²⁰

Głoszeniem nauczania Synodu o prawach osoby ludzkiej zajął się Kardynał Karol Wojtyła także po Synodzie Biskupów. W dniu 10 grudnia 1974 r. podczas spotkania ze studentami w kościele św. Anny w Krakowie podkreślił znaczenie Synodu dla pogłębienia prawdy o Kościele i o człowieku. Mówił także o wkładzie polskiej delegacji w dorobek Synodu: „Może to jest ten szczególny nasz polski wkład w dzieło Synodu, w sprawę ewangelizacji. Mamy jakieś wyostrzone – zwłaszcza my, Polacy – widzenie prawdy o człowieku, jego godności i jego prawach. Staraliśmy się to Synodowi, Kościołowi powiedzieć w sposób taki, jak wypada mówić synom tego narodu, który czerpiąc z tysiącletniej tradycji chrześcijaństwa i Ewan-

²⁰ Konferencja prasowa, 7 X 1974, AKKW, GII-6/112.

geli w szczególny sposób niesie w sobie zaczyn godności człowieka, zaczyn wolności człowieka, który w Ewangelii się zawiera”²¹

Synod o ewangelizacji w świecie współczesnym uwieńczył swe obrady dwoma dokumentami końcowymi: 1. „Orędzie Papieża i Synodu Biskupów o prawach człowieka i pojednaniu”; 2. „Deklaracja Ojców synodalnych”²²

„Deklaracja” zajmuje się sprawami ogólnymi dotyczącymi ewangelizacji. Nawiązuje ona także do ogłoszonego „Orędzia”, uzasadniając taki jego temat: „W tym duchu ludzkiej i ewangelicznej solidarności ogłosiliśmy przed kilku dniami orędzie o prawach ludzi i pojednaniu”²³ Uznali więc oni głoszenie praw ludzkich za podstawowe zadanie ewangelizacyjne. Taka postawa Ojców Synodalnych sprawiła, że należący do nich Karol Wojtyła, rozpowszechniając nauczanie Synodu, poświęcił najwięcej miejsca głoszeniu praw ludzkich. Wkrótce po zakończeniu Synodu wygłosił referat w Bolonii i Mediolanie pod tytułem: „Prawa osoby jako problem Synodu Biskupów”²⁴ Referat zawiera trzy punkty: 1. Kontekst i charakter niniejszej wypowiedzi, 2. Analiza zasady wolności religijnej na podstawie Vaticanum II, 3. Właściwy sens „rewolucji personalistycznej”

Referat jest wyśmienitym komentarzem do „Orędzia” synodalnego, zakorzenionym w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Jego ogłoszenie nawiązuje do dwóch ważnych rocznic, jakie miały miejsce pomiędzy Synodem 1971 a Synodem 1974. Pierwsza to 10 rocznica wydania encykliki Jana XXIII „Pacem in terris” (1963); druga to dwudziesta piąta rocznica „Deklaracji praw człowieka” uchwalonej przez ONZ w dniu 10 grudnia 1948 r. Przypomnienie fundamentalnych praw ludzkich w „Orędziu” wynikało nie tylko z obchodów wspomnianych rocznic, ale także z ewangelizacyjnej tematyki Synodu 1974 oraz zbliżającego się Świętego Roku 1975, który miał być obchodzony pod hasłem „Pojednania”²⁵

²¹ Kalendarium, dz. cyt., s. 614.

²² Notificationes, 1974, s. 215–220.

²³ Tamże, s. 219.

²⁴ AKKW, bez sygnatury, 17 stron maszynopisu.

²⁵ Kard. KAROL WOJTYŁA, *Prawa osoby jako problem Synodu Biskupów* 1974.

Powiązanie sprawy godności człowieka i jego praw z ewangelizacją – zdaniem Karola Wojtyły – wypływa zarówno z nauczania Synodu 1974, jak zwłaszcza z nauczania Soboru Watykańskiego II i tu przywołuje przesłanie Konstytucji duszpasterskiej „O Kościele w świecie współczesnym”: „... rośnie świadomość niezwyklej godności, jaka przysługuje osobie ludzkiej, która przerasta wszystkie rzeczy, i której prawa oraz obowiązki mają charakter powszechny i nienaruszalny...”; „... zaczyn zaś ewangeliczny wzbudzał i wzbudza w sercu człowieka nieodparte pragnienie tej godności” (KDK, n. 26). Z tych przesłanek Kardynał Karol Wojtyła wyciąga następujący wniosek: „W ten sposób obrona praw człowieka, ich popieranie na wszystkich poziomach i we wszystkich pionach należy do autentycznych zadań ewangelizacji. Nie jest to jakieś zadanie dodatkowe, lecz tkwi ono w samej istocie ewangelizacji, tak jak zawiera się w treści Ewangelii”²⁶

Adresatem pierwszorzędnym „Orędzia” synodalnego są sprawujący władzę we wszystkich społecznościach, a w szczególności tych, w których prawa człowieka nie są przestrzegane. Adresatem są także ludzie i środowiska, od których zależy realizacja praw człowieka. Istnieje pewna równoległość „Orędzia” z „Deklaracją praw człowieka”, która także w pierwszej kolejności została skierowana do rządów i sprawujących władzę²⁷. Te bowiem czynniki mają największy wpływ na przestrzeganie praw osoby ludzkiej, zwłaszcza przez stanowienie i realizację ustaw, które ją zabezpieczają²⁸. Trzeba dodać, że ustawodawstwa nie nadają fundamentalnych praw człowiekowi tylko je odczytują.

Chociaż autorami „Orędzia” byli uczestnicy Synodu, to jednak do współautorstwa wzywają wszystkich ludzi, a w szczególności tych, którym odebrano możliwość wołania i domagania się przynależnych im praw i którzy cierpią wskutek niesprawiedliwości. Wołanie to – w imieniu pokrzywdzonych – nie jest wołaniem zemsty, odwetu czy nienawiści, jest wołaniem przynoszącym przebaczenie i pokój. Stąd powiązanie problematyki praw człowieka z hasłem Roku Świętego o pojednaniu²⁹

²⁶ Tamże, s. 2.

²⁷ Tamże, s. 2.

²⁸ Por. J. KRUKOWSKI, *Kościół i Państwo*, Lublin 1993, s. 95–96.

²⁹ Prawa osoby, ..., s. 4–5.

„Orędzie” synodalne ujmuje prawa człowieka w sposób syntetyczny, w 6-ciu punktach, z których każdy zawiera szereg bardziej szczegółowych:

1. Prawo do życia;
2. Prawo do pożywienia;
3. Prawa społeczno-ekonomiczne;
4. Prawa polityczne;
5. Prawa kulturalne;
6. Prawo do wolności religijnej³⁰

Autor omawianego referatu zaznacza, że głównie zamierza zająć się sprawą wolności, w szczególności wolności religijnej i wolności sumienia oraz nienaruszalności praw ludzkiego ducha. Zamierza ukazać obiektywne znaczenie prawa do wolności religijnej, które były szeroko omawiane podczas Synodu 1974. W swojej analizie zamierza posłużyć się przede wszystkim soborową deklaracją „*Dignitatis humanae*” jako autorytatywnym narzędziem autentycznej interpretacji prawa wolności religijnej w dialogu ze światem współczesnym³¹. Ta wnikliwa analiza wymaga odrębnego opracowania, niektóre jej elementy zostały omówione powyżej w pierwszej części niniejszego artykułu. Jeszcze raz wskazuje dobitnie na to, jak wielką wagę Kardynał Karol Wojtyła przywiązywał do sprawy wolności, szczególnie do prawa do wolności religijnej.

Warto jednak zwrócić uwagę na niektóre wnioski, jakie autor referatu podaje w 3-cim punkcie, który – przypomnijmy – brzmi: „Właściwy sens rewolucji personalistycznej”. Stwierdza on, że deklaracja soborowa o wolności religijnej jak i zasada o wolności religijnej bywa w różny sposób rozumiana i interpretowana. Właściwa jej interpretacja to interpretacja personalistyczna, gdyż: „W centrum postawiony jest człowiek w całym swoim osobowym odniesieniu do prawdy i odpowiedzialności za nią”³². Niezwykle doniosła sprawa człowieka wymaga, aby prawo wolności religijnej i wolności sumienia było formułowane integralnie w powiązaniu z innymi prawami, gdyż człowiek jest jednością i w tej jedności winny być postrzegane i realizowane razem wszystkie jego prawa.

³⁰ *Notificationes*, 1974, s. 222–223.

³¹ *Prawa osoby*, ..., s. 4–5.

³² *Tamże*, s. 13.

Toteż prawo do wolności wchodzi głęboko w sferę praw kulturalnych, politycznych, a także społeczno-ekonomicznych³³

W obliczu wielorakich naruszeń i pogwałceń praw ludzkich we współczesnym świecie zachodzi potrzeba „rewolucji personalistycznej” Jest nią walka o odnowę całego porządku społecznego, ekonomicznego i politycznego w duchu poszanowania transcendentalnego charakteru osoby ludzkiej. Walkę tę prowadzi Kościół poprzez ewangelizację, broniąc człowieka, jego wolności i jego transcendencji, bowiem „żywy człowiek jest chwałą Stwórcy” „Żywy człowiek” to: „... człowiek żyjący pełnią życia nie tylko w sferze swych relacji ze światem materii, ale również – i nade wszystko – w sferze ducha”³⁴

Zakończenie

Synod Biskupów 1974 r. zajął się ewangelizacją we współczesnym świecie. Jego uczestnikiem był Kardynał Karol Wojtyła. Brał udział w fazie przygotowawczej Synodu, w jego obradach, zaś po Synodzie rozpowszechniał jego nauczanie. Postrzegał głoszenie i obronę godności człowieka i jego praw, jako organiczny element ewangelizacji. Taka postawa wynikała z poprawnego odczytania Ewangelii, w której zawarta jest najlepsza motywacja do angażowania się w obronę i głoszenie praw człowieka. Taką metodę ewangelizacyjną stosował Karol Wojtyła podczas pasterzowania na Stolicy Św. Stanisława w Krakowie, jak równie stosuje ją obecnie jako Pasterz Kościoła Powszechnego.

³³ Tamże, s. 14.

³⁴ Tamże, s. 16–17

EVANGELIZATION THROUGH THE PROCLAMATION OF HUMAN RIGHTS AS UNDERSTOOD BY CARDINAL KAROL WOJTYŁA

S u m m a r y

The Bishops' Synod of 1974 was dedicated to the evangelization in the contemporary world. Cardinal Karol Wojtyła, Archbishop of Kraków, took part in its preparatory works and then in its deliberations. In the conformity with the rightly read Gospel, he thought that the defence and promotion of human rights and dignity are the inseparable elements of evangelization. During the Synod, while performing the momentous function of relator, he manifested the personalistic method of evangelization. After the Synod was concluded, he propagated the Synod's teaching on human rights.